

УДК 373.041:81

СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Ярема І.А., аспірант

Запорізький національний університет

У статті розглядаються стратегії формування англomовної лексичної компетентності у професійно орієнтованому говорінні студентів металургійних спеціальностей. Розглянуто стратегія навчання (прямі) та вживання (непрямі) лексики. Описані види стратегій та особливості їх вживання в професійно орієнтованому говорінні.

Ключові слова: лексична компетентність, лексичні стратегії, прямі, непрямі.

ЯРЕМА І.А. СТРАТЕГИИ ФОРМИРОВАНИЯ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ЛЕКСИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье рассматриваются стратегии формирования англоязычной лексической компетентности в профессионально ориентированном говорении студентов металлургических специальностей. Рассмотрены стратегии обучения (прямые) и применения (косвенные) лексики. Описаны виды стратегий и особенности их применения в профессионально ориентированном говорении.

Ключевые слова: лексическая компетентность, лексические стратегии, прямые, косвенные.

YAREMA I.A. STRATEGIES OF FORMING ENGLISH LEXICAL COMPETENCE OF THE STUDENTS OF THE METALLURGICAL SPECIALITIES / Zaporizhzhya National University, Ukraine

The article studies the strategies of forming the English lexical competence in professionally oriented speaking of the students of metallurgical specialties. Direct and indirect lexical strategies are considered. The types of strategies and their application in the professionally oriented speaking are described..

Keywords: lexical competence, vocabulary strategies, direct, indirect.

В умовах євроінтеграції, для задоволення потреб міжнародного ринку праці необхідні спеціалісти, здатні спілкуватися іноземною мовою професійного спрямування, готові удосконалювати себе і власну діяльність відповідно до вимог суспільства. У зв'язку з цим, підготовка студентів у вищих технічних навчальних закладах повинна забезпечувати конкурентоспроможним рівнем володіння англійською мовою. Ініціатива навчання тепер належить студенту, а викладач є лише організатором навчального процесу. Тому постає завдання - навчити ефективним способам засвоєння лексичного матеріалу, а саме студент мусить знати навчальні стратегії, які допоможуть швидкому і ефективному формуванню лексичної компетентності в процесі навчання професійно орієнтованого говоріння. Проблеми сприйняття нової інформації, які стратегії вони використовують для розуміння і запам'ятовування лексичних одиниць, досліджувалися багатьма вченими Е. Апельтаур, М. Лезард Клаустон, Р. Оксфорд, О. Є. Сиземіна, З. К. Соломко, Хісманогл та ін., але ще не розглядалися відносно навчання англійської мови фахівців металургійної галузі.

Головною метою статті є висвітлення стратегії формування англomовної лексичної компетентності, виділення їх головних типів та видів, необхідних для навчання та вживання лексичних одиниць у професійно орієнтованому говорінні.

Під **лексичною компетентністю** ми розуміємо здатність студента оформлювати свої висловлювання і розуміти мовлення інших, доречно вживаючи обрані терміни в межах професійного вжитку, забезпечувати функціонування певних навичок і знань на належному рівні, враховуючи лексичну усвідомленість або здатність їх використовувати в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Поняття "стратегія" в Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти визначається як "певним чином організована, цілеспрямована та керована лінія поведінки, обрана індивідом для виконання завдання, яке він ставить собі сам або з яким стикається" [1, с.10].

Комунікативні стратегії в цьому ж документі розглядаються як "мовленнєві засоби, які застосовуються користувачем мови для мобілізації та балансу своїх ресурсів, активізації вмінь та навичок, для задоволення комунікативних потреб у певному контексті та успішного виконання поставленого завдання у найбільш зрозумілий або економний спосіб залежно від конкретної мети" [1, с. 57]. У процесі формування лексичної компетентності, важливими є *навчальні стратегії*, які використовуються під час запам'ятовування, перекладу, семантизації, вживанні у висловлюванні нових лексичних одиниць. Навчальні стратегії визначаються Оксфордом як "операції, що використовує студент для пошуку, зберігання і вживання інформації; конкретні заходи прискорення процесу навчання, які роблять його легшим, ефективнішим спрямованим на особистість" [5, с. 166]. М. Лезард Клаустон трактує визначення навчальних стратегій як "стратегії, що вносять вклад у розвиток системи мови і безпосередньо впливають на процес навчання" [4]. Під навчальними стратегіями, слідом за З. К. Соломко, ми розуміємо ряд послідовно спланованих дій, спрямованих на досягнення оптимального результату в процесі формування лексичної компетентності майбутніх металургів, та використання набутих знань і навичок при навчанні професійно орієнтованого говоріння [3, с. 83].

М. Лезард Клаустон [4] пропонує такі характеристики для всіх стратегій навчання англійської мови:

- 1) навчальні стратегії обираються студентом, вони є методами, які студенти свідомо використовують при вивченні мови;
- 2) навчальні стратегії підвищують рівень навчання і допомагають розвитку мовної компетентності, відображаються в навичках студента в аудіюванні, говорінні, читанні та письмі в процесі вивчення англійської мови;
- 3) навчальні стратегії можуть бути вербальними (видимими) - поведінка, етапи, техніки і т.д. і невербальними (не видимими) - (думки, процеси мислення).

Для визначення типів навчальних стратегій було розглянуто декілька класифікацій, а саме: Е. Апелтаура; М. Лезард Клаустона; Дж. Омалейса; Р. Оксфорда; Дж. Рубінса; Х. Стерна. У дослідженні ми будемо дотримуватися класифікації Р. Оксфорда, який розподіляє стратегії формування англомовної лексичної компетентності на *прямі (когнітивні) і непрямі (мета когнітивні)*. Прямі стратегії включають: а) когнітивні стратегії; б) стратегії запам'ятовування; в) компенсаторні стратегії; г) стратегії мнемотехніки. Непрямі стратегії є допоміжними методами удосконалення англомовної лексичної компетентності і розподіляються на метакогнітивні (стимулюючі); афективні та соціальні.

Зробивши огляд різних точок зору та підходів щодо спроб класифікувати стратегії по групах, ми виділяємо такі типи і види стратегії, необхідні для формування англомовної лексичної компетентності:

Типологія стратегій формування англомовної лексичної компетентності

Стратегії формування англомовної лексичної компетентності в процесі навчання професійно орієнтованого говоріння			
Стратегії навчання англійської мови (навчальні)	Прямі (основні)	когнітивні	<ul style="list-style-type: none"> • семантизація ЛО; • моделювання графічних форм ЛО; • комбінування ЛО у словосполученнях
		запам'ятовування	<ul style="list-style-type: none"> • створення семантичних карт -«схем»;

			<ul style="list-style-type: none"> • системна організація ЛО; • повторення груп слів за ключовими словами; • проведення асоціації.
		мнемотехніки	<ul style="list-style-type: none"> • метод "ключове слово"; • техніка асоціативних зв'язків; • складання речення або історії з новими словами; • категоризація і групування відповідно до формальних ознак.
		компенсаторні	<ul style="list-style-type: none"> • трансформування та використання слова адекватно до контексту або ситуації; • складання синонімічних і антонімічних рядів; • перифраз (передавання однієї думки різними способами); • перекодування інформації з однієї вербальної форми в іншу; • використання дефініцій і описових конструкцій.
Стратегії вживання англійської (комунікативні)	Непрямі (допоміжні)	Метакогнітивні (стимулюючі)	<ul style="list-style-type: none"> • заохочення до сприймання ЛО; • акцентування уваги на навчанні; • організація і планування навчання; • оцінка ходу і результатів навчання; • саморегуляція.
		афективні	<ul style="list-style-type: none"> • зниження хвилювання; • підбадьорювання себе; • з'ясування свого емоційного стану.
		соціальні	<ul style="list-style-type: none"> • співпраця на занятті (з викладачем, студентами, носіями мови в онлайн режимі); • звернення із запитаннями.

Складовою частиною когнітивних стратегій є семантизація, або визначення значення лексичної одиниці різними способами, з якої починається робота з лексичним матеріалом. Від характеру семантичної структури слова залежить спосіб семантизації. Семантизацією називають процес і результат повідомлень таких відомостей про мовну одиницю, які дозволяють використовувати її в тому чи іншому виді мовленнєвої діяльності. Одноманітний переклад на рідну мову робить введення лексичних одиниць професійного спрямування нудним процесом, нав'язаним викладачем, тоді як різноманітність способів семантизації допоможе не тільки відійти від механічного запам'ятовування, а й залучити студентів до процесу пізнання, зробити його дослідницьким і захоплюючим, перетворити студентів в активних суб'єктів процесу пізнання та забезпечити високий інтелектуальний рівень

навчання. На етапі семантизації ефективним є також природний хід логічних міркувань, коли уявлення студентів про значення лексичної одиниці формуються з використанням таких прийомів, як здогадка, класифікація, дедукція, індукція та ін.

Способи семантизації лексичних одиниць можна поділити на такі групи: переклад; графічне представлення; семантизація через синоніми; семантизація через антоніми; пояснення; семантизація через інтернаціональні слова; семантизація через запозичення. Щоб краще підібрати способи семантизації, доцільно визначити групи лексичних одиниць даної теми. Ми слідом за О.В. Литвиненко, Н.О. Лалазаровою пропонуємо таку класифікацію лексичних одиниць металургійної галузі: 1) прилади, верстати, апарати, машини та їх частини, вузли, деталі; 2) дії, вироблювані приладами, верстатами, машинами, апаратами; 3) інструменти (робочі органи), які використовуються на верстатах, машинах; 4) матеріали; 5) хімічні або фізичні процеси; 6) характеристики процесів і явищ; 7) одиниці виміру; 8) аббревіатури [2].

Важливо навчити студента використовувати стратегії семантизації лексичних одиниць за допомогою: пояснення значень слів через наочність; через опис; добір синонімів; добір антонімів; використання контексту; перекладу; тлумачення англійською чи українською мовою; вживання інтернаціоналізмів; ключових слів; словотворчих елементів; виведення значень складного слова із значень його складових; аналіз виразів, їх послідовного перекладу; дослівного перекладу кліше з тлумачним словником.

Стратегії запам'ятовування ЛО - допомагають студентам зберігати почуту або прочитану інформацію в пам'яті, таким чином розширюючи свою лексичну базу. Стратегії запам'ятовування можливо згрупувати відповідно до таких факторів, що сприяють засвоєнню лексичних одиниць: 1) презентація лексичних одиниць у зв'язку з іншими словами, 2) створення семантичних карт (схем), 3) системна організація лексичних одиниць, 4) повторення груп слів за ключовими словами, 5) навчання лексичних одиниць за темами, антонімічних або синонімічних групах, за словотворчими елементами. 6) переписування слів по декілька разів 7) проведення асоціацій [3, с. 85].

Навчання студентів відбувається із залученням довільної уваги, що призводить до довільного запам'ятовування. У процесі оволодіння професійною лексикою, студентам металургам необхідно створювати умови для комунікативних ситуацій з фаховою галузі, максимально наближені до реальних умов. Такі умови призведуть до мимовільного запам'ятовування, збільшать швидкість оволодіння інформацією та забезпечать усвідомлення навчального процесу.

Ефективне формування лексичної компетентності можливо забезпечити за допомогою графічних організаторів – візуальних засобів репрезентації лексичної інформації та груп лексичних одиниць, за допомогою яких увага студента концентрується на головному змісті. Графічні організатори сприяють: 1) упорядкуванню лексичних одиниць; 2) виявленню та поясненню різних видів зв'язків; 3) визначенню залежності між лексичними одиницями; 4) закріпленню і візуальному запам'ятовуванню лексичної інформації.

Переваги використання графічних організаторів полягають у такому:

- організатори дозволяють виявити рівень володіння темою (лексичним матеріалом) до початку вивчення;
- робота з організаторами дозволяє задіяти всі когнітивні процеси студентів;
- графічні організатори використовуються на занятті як «графічні інструменти» і як опори;
- організатори сприяють розвитку логіки та асоціативного мислення;

- використання організаторів генерує пошук оригінальних ідей, розвитку творчих здібностей, і, відповідно, підвищує рівень мотивації;
- організатори забезпечують, з одного боку, раціональний розподіл лексичного матеріалу, з іншого, об'єднують лексичні одиниці за групами та класами;
- організатори дозволяють краще орієнтуватися в темі, за рахунок ключових моментів та опорних пунктів;
- використання організаторів дозволяє задіяти в навчанні мнемотехнічні прийоми роботи з лексикою, такі як групування; виділення опорних пунктів; складання плану; класифікація; структурування; схематизація; перекодування; добудовування; використання асоціацій; повторення.

Під час використання стратегій створення графічних організаторів формуються різноманітні уявлення, які сприяють ефективному засвоєнню англійської мови. Графічний образ терміна активізується у свідомості студента так само, як говоріння і письмо вводяться в дію звуковими формами відповідних слів [2]. Ілюстрації є раціональним способом семантизації, тим більше що робота студентів технічних вузів зі схемами та наочне представлення приладів є додатковою ланкою, що зв'язує вивчення іноземної мови з їх майбутньою професією металургів.

Сутність компенсаторної стратегії полягає в тому, що студент повинен прагнути вирішувати і знаходити вихід зі скрутного становища в процесі комунікації. При незнанні необхідних лексичних одиниць для вираження власної думки в процесі спілкування студент повинен намагатися знайти відповідні синоніми чи антоніми, описати свою думку іншими словами, вживати слова, що допомагають заповнити паузи, використовувати міміку і жести. У випадку нерозуміння співрозмовника студент повинен подати сигнал мовцеві про допомогу, перепитати, використовуючи паралінгвістичні засоби, мовну здогадку. До прийомів компенсаторної стратегії можна віднести: 1) прийом перифраза, що формує вміння передавати одну і ту ж думку різними способами або за допомогою обмеженого мовного матеріалу; 2) прийом перекодування інформації з однієї вербальної форми в іншу або з вербальної у невербальну; 3) прийом аналізу і складання синонімічних і антонімічних рядів; 4) прийом використання дефініцій і описових конструкцій.

Прийом перифраза має велике значення при навчанні лексики і мови в цілому. Він дозволяє сформувавши вміння висловити свою думку за допомогою обмеженого мовного матеріалу, а також висловити одну й ту ж думку різними лексичними засобами, і тим самим уникнути можливих невдач в комунікації (тобто не зуміти порозумітися або бути незрозумілим). Цей прийом тісно пов'язаний з аналізом синонімів і антонімів ключового слова та використанням дефініцій і описових конструкцій, які, в першу чергу, дозволяють висловити думку різними способами.

Прийом перекодування інформації з однієї вербальної форми в іншу або з вербальної в невербальну дозволяє створити більш повний і чіткий образ слова. Він реалізується у вправах на передачу змісту тексту / пропозиції / слова у вигляді малюнка, схеми, позначень на карті, у вигляді діаграми, за допомогою жестів і навпаки.

Прийом використання дефініцій і описових конструкцій дозволяє виразити свою думку, незважаючи на незнання необхідних для цього слів. Він також використовується для формування усвідомленого і всебічного знання про слово і його зв'язки з іншими словами. Застосовується цей прийом у вправах на розпізнавання слів за їхнім значенням, співвіднесення слів з їхніми значеннями, передачу певної інформації за допомогою заданої лексики, опис значень слів (самостійний підбір відповідних дефініцій до слова).

Мнемотехнічні стратегії - це прийоми найшвидшого і найточнішого запам'ятовування і засвоєння лексичних одиниць, шляхом створення штучних асоціацій. Для забезпечення ефективного запам'ятовування лексичних одиниць Р. Бон та Н.Ф. Бориско пропонують студентам вживати такі прийоми мнемотехніки: 1) техніка Loci; 2) метод “ключові слова”; 3) техніка асоціативних зв'язків; 4) акроніми; 5) складання денотатної схеми або “карти пам'яті”.

Існують різні прийоми, вправи, ігри мнемотехніки, які можливо і навіть необхідно використовувати на уроках іноземної мови. По-перше, теорія мнемотехніки реалізована на практиці і дозволяє систематизувати вдалі досліди, по-друге, застосування мнемоніки необхідне з точки зору психологічних, вікових, предметно-методичних особливостей студентів; по-третє, мнемоматеріал знаходить живий відгук у студентів, сприяє розвитку інтересу до предмета, активізації мислення, підвищенню успішності.

Непрямі стратегії. Називаються непрямими, тому що використовуються для удосконалення лексичної компетентності за допомогою планування, спрощення, самоконтролю. Вживаються в поєднанні з прямими стратегіями. Включають:

А) Метакогнітивні. Допомогають студентам організувати і спланувати своє навчання дієвим і ефективним способом, використовуються студентом для контролю й оцінювання власних досягнень. Перевірка себе є метакогнітивною стратегією, яка забезпечує “самостійний вибір навчальних стратегій”. Мається на увазі:

- зосередження уваги на навчанні
- організація і планування процесу навчання
- оцінка процесу і результату навчання.

Б) Афективні стратегії або стратегії емоційного саморегулювання були розглянуті такими науковцями як та прийоми П. Д. Макінтайер, А. В. Щепілова, Н. Нейман, М. Фрьоліх, Х. Штерн, А. Тодеско, Р. Оксфорд, Н.С. Щерба та ін.

При веденні переговорів з іноземними партнерами афективні стратегії допоможуть студентам металургійних спеціальностей:

- знизити тривожність, опанувати себе і прийти у стадію самоконтролю, адже запорука в успіху – це впевнена в собі людина;
- довести іншим, що твоя пропозиція найраціональніша і продукт (схема, прилад, верстат) заслуговує уваги інших;
- аналізувати власні помилки, переборювати страх йти на виправданий ризик;
- навчитися вірити у власний успіх. Якщо ти не віриш в себе та в конкурентоспроможність свого виробу, патенту чи продукції, важко переконати в цьому переконати інших.

В) Соціальні стратегії. Ці стратегії важливі, тому що мова є однією з форм соціальної поведінки, процес спілкування відбувається між і серед людей. Передбачають уміння і бажання спілкуватися в процесі вивчення англійської мови. Вони включають:

- ставлення запитань, звернення за допомогою чи роз'ясненням;
- співпраця з вчителем, студентами, носіями мови;
- спілкування в онлайн режимі, робота в “тандемі”.

Отже, розвиток лексичної компетентності передбачає формування знань та навичок вживання лексики, мовної усвідомленості студента, знань, як обирати і використовувати

доречні лексичні стратегії для подолання труднощів у формуванні професійно орієнтованих висловлювань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [наук. ред. укр. видання доктор пед. наук, проф. С.Ю.Николаєва]. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Литвиненко Е.В., Лалазарова Н.А. Выбор и формирование когнитивной стратегии семантизации и презентации терминологии в преподавании иностранного языка в техническом вузе // MaterialyVmezinarnivedecko - praktikakonference "Vedaatechnologie: krokdobudoucnosti - 2009"/-Dil 10. Filologickevedy: Praga. Publishing House "Education and Science" s.r.o - 104 stran.- p.18-22
3. Соломко З.К. Зміст і структура лексичної компетенції як складника фахової компетенції майбутніх юристів /Соломко З.К. // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. – 2011. – № 20.
4. Lessard-Clouston, M. (1998, March). Vocabulary Learning Strategies for Specialized Vocabulary Acquisition: A Case Study. Paper to be presented at the 3rd Pacific Second Language Research Forum (PacSLRF '98) at Aoyama Gakuin University, Tokyo.
5. Oxford, R. (Ed.). (1996). Language Learning Strategies Around the World: Cross-cultural Perspectives. Honolulu: University of Hawai'i, Second Language Teaching and Curriculum Centre.